

L'adquisició del català en infants portuguesos: un estudi sobre l'ús i el coneixement dels pronoms clítics

Mònica Tarrés (Barcelona)

Aurora Bel (Barcelona)

■ 1 Introducció

Aquest article examina l'adquisició de les propietats morfosintàctiques i discursives dels pronoms clítics catalans en infants de primera llengua portuguès escolaritzats en català en el sistema educatiu andorrà. L'objectiu principal és aportar dades sobre l'ús i el coneixement dels pronoms clítics en l'adquisició del català en un context escolar particular i en una combinatòria lingüística fins ara inexplorada. Si comparem els sistemes pronominals del català i del portuguès, destaquem que, tot i que presenten algunes semblances pel que fa a la forma morfològica dels clítics, unes diferències fonamentals els separen. Aquest és el punt de partida de l'estudi, que pretén analitzar l'ús dels clítics d'acusatiu i datiu. Com a primer objectiu, observarem el coneixement que demostren els infants portuguesos quant a la posició que ha d'ocupar el clític respecte del verb, ja que en el portuguès peninsular el clític es col·loca darrere del verb. Aquesta és la norma per defecte, a excepció d'alguns casos que detallarem més endavant en què el tipus d'oració condiona que el clític vagi al davant del verb. En català, però, la posició del clític no depèn del tipus d'oració sinó de la finitud del verb. Com a segon propòsit d'aquest treball, analitzarem l'ús dels clítics partitiu *en* i locatiu *hi* del català. Aquests clítics, presents en altres llengües romàniques com el francès i l'italià, són inexistents en portuguès, i, per tant, és rellevant estudiar-ne l'adquisició. Mitjançant una prova de producció semiguada, observarem l'ús i el coneixement de les formes i funcions dels pronoms clítics. També, una prova de preferències mesurarà les propietats pragmaticoinformatives adquirides prioritzant els contextos anafòrics en què el clític apareix com a pronom de represa. La finalitat és, d'una banda, obtenir un recull de l'ús dels clítics partitiu *en* i locatiu *hi* en estruc-

tures de dislocació, i també de definir fins a quin punt l'adquisició d'aquestes formes de partitiu i de locatiu representen un repte per als aprenents de primera llengua portuguès. A més, l'enfocament d'aquest estudi pot aportar dades a un debat actual en adquisició de segones llengües: els darrers anys, una part de la recerca ha posat èmfasi en els fenòmens d'interfície sintaxi-pragmàtica. Ens referim a fenòmens gramaticals que se situen en una àrea en què conflueixen aspectes computacionals, com la fonologia i la sintaxi, i aspectes conceptuals, com la semàntica, el lèxic i la pragmàtica. Entre molts altres, els estudis de Valenzuela (2006), Sorace (2009) i Arche i Domínguez (2011) debaten que la confluència dels dominis de la morfosintaxi i el discurs, com és el cas del nostre estudi, afegeixen dificultat en el desenvolupament de l'adquisició d'una segona llengua.

A l'apartat següent repassarem alguns dels estudis afins al nostre que han tingut per objecte l'adquisició dels clítics en diferents llengües romàniques tant pel que fa a l'adquisició de les propietats estrictament gramaticals com pel que fa a les relacionades amb els fenòmens d'interfície, que són els dos nivells que tractem aquí.

■ 2 Fonaments teòrics

Pel que fa a l'adquisició de la morfosintaxi dels clítics, la recerca proporciona dues perspectives: d'una banda, l'adquisició de les propietats morfològiques seria interdependent de l'adquisició de les propietats sintàctiques (Vainikka i Young-Scholten, 1994, 1996*a*, 1996*b*). Més recentment, l'estudi de Santoro (2007) demostra que les propietats morfològiques dels clítics es desenvolupen de manera més tardana que les seves propietats sintàctiques, conclusió que demostraria que els dos tipus de propietat s'adquiririen en estadis independents. D'altra banda, Rothman (2007) argumenta que hi poden haver dificultats en l'adquisició de la morfologia encara que la sintaxi s'hagi fixat, fet que evidenciarà que l'adquisició de les propietats morfològiques i sintàctiques es desenvolupen en estadis independents. Els estudis centrats en l'adquisició de la forma i la posició dels clítics, en aprenents de nivell inicial i intermedi, manifesten que fan errors en la posició dels clítics i que també tendeixen a ometre'ls (Liceras, 1986; Bruhn-Garavito i Montrul, 1996 i Parodi, 2002). En canvi, en nivells més avançats i gairebé nadius, s'ha obtingut dades febaents que els aprenents han adquirit les propietats morfosintàctiques dels clítics i també la posició (Duffield i White, 1999). Entre els treballs més recents sobre l'adquisició dels clítics en català, Maré (2007) estudia la interferència de la L1 en l'ús dels clítics pro-

nominals de parlants romanesos del català. Les conclusions de l'autor reforcen la seva hipòtesi segons la qual la L1 condiciona les produccions de la L2. A partir d'entrevistes a tres informants romanesos que aprenen el català com a L2, recull errors d'omissió, d'addició i de confusió de pronoms que estan directament relacionats amb la primera llengua dels subjectes. L'autor explica l'omissió i la confusió per la manca de partícules pronominals en romanès, i també manifesta que les divergències en el fenomen de la duplicació pronominal en romanès i en català poden ser la causa de la duplicació innecessària de clítics de la mostra.

Paral·lelament, i pel que fa a l'adquisició de les condicions d'ús dels clítics en contextos informatius regulats en la interfície sintaxi-pragmàtica, s'ha posat en relleu que l'adquisició dels clítics que apareixen com a pronom de represa en construccions on s'ha dislocat un complement oracional sembla presentar problemes i, a més, residuals (Valenzuela, 2006; Arche i Domínguez, 2011), és a dir, que es mantenen fins i tot en un nivell de competència lingüística de la L2 molt avançat o gairebé natiu. Tanmateix, hi ha treballs que indiquen que els aprenents d'una segona llengua poden arribar a dominar no només les propietats morfosintàctiques sinó també les pragmàtiques (Ivanov, 2009, per al búlgar L2; Slabakova, Kempchinsky i Rothman, 2012, per a l'espanyol L2). Aquest darrer bloc de treballs ha partit, durant el darrer decenni, de la idea que els fenòmens lingüístics regulats en les interfícies –sobretot en la interfície sintaxi-pragmàtica– suposen, per als parlants d'una L2 de diverses combinatòries lingüístiques, dificultats derivades del maneig de dos tipus d'informació; i s'ha proposat que es tracta d'un domini vulnerable (Müller i Hulk, 2001), caracteritzat per una realització lingüística inestable o opcional. Precisament aquests darrers autors estudien l'adquisició de les condicions sintacticopragmàtiques que regulen l'ús dels subjectes nuls i explícits en llengües de subjecte nul i observen que aquest fenomen presenta una influència interlingüística en la producció d'infants de L1 alemany i holandès que adquireixen el francès o l'italià com a L2. Els treballs de Paradis i Navarro (2003) i Serratrice i Sorace (2003) exploren la distribució del mateix fenomen lingüístic en infants anglòfons que adquireixen llengües romàniques (italià i castellà) com a L2 i obtenen resultats similars, això és, un ús inestable dels subjectes pronominals caracteritzats, sobretot, per una sobreproducció de pronoms explícits. A la llum d'aquests estudis, Sorace (2004) i Sorace i Filiaci (2006) formulen la Hipòtesi de la Interfície (HI) per als darrers estadis d'adquisició d'una segona llengua. La HI exposa que els bilingües han de fer un esforç de processament afegit davant de fenòmens d'interfície atès que han d'atendre

a informació de diversos components (morfològic, sintàctic i també pragmàtic). Aquestes troballes explicarien que en els darrers estadis de l'adquisició es constati també una opcionalitat en la producció de les estructures amb topicalització en l'espanyol com a L2 (Valenzuela, 2006; Arche i Domínguez, 2011); aquesta opcionalitat es caracteritza per la producció o l'acceptació variable d'estructures de topicalització amb o sense represa de clític.

Si l'adquisició de les construccions de desplaçament, o topicalització, s'ha centrat en la comparació de llengües que tenen aquestes construccions (espanyol) amb d'altres que no en tenen (anglès), en aquest treball examinem dues llengües que comparteixen aquesta construcció, com són el català i el portuguès, per posar a prova la HI. Si, com en els treballs ressenyats en el paràgraf anterior, també es produeix una realització opcional, no podem atribuir els resultats a la influència interlingüística sinó, pròpiament, al paper que pugui tenir la HI. Per tant, la combinatòria lingüística proposada no és només interessant perquè és una novetat en el nostre context, sinó perquè constitueix un bon camp de proves per testar la hipòtesi suara esmentada.

■ 3 Breu descripció de les propietats morfosintàctiques i dels usos pragmàtics dels clítics objecte d'estudi

■ 3.1 Funció i posició del pronom clític en català i en portuguès

En aquest apartat, farem una breu descripció, necessària per als nostres supòsits, dels sistemes clítics pronominals de les dues llengües, si bé ens centrarem en els de tercera persona ja que són els pronoms que estudiem aquí. Per a la descripció de la distribució sintàctica dels pronoms clítics portuguesos, ens basem en l'obra descriptiva del portuguès de Carrasco (2001), i en les obres de Madeira (1992) i Madeira i Xavier (2009). En primer lloc, pel que fa a la forma morfosintàctica, el portuguès, com el català, disposa de pronoms clítics de tercera persona amb funció d'objecte directe i indirecte. Una de les diferències essencials que distingeix els sistemes pronominals clítics del català i del portuguès és l'existència en català –i l'absència en portuguès– de les formes de clític partitiu *en* i locatiu *hi*, també presents en francès i en italià. Els pronoms *en* i *hi* representen també altres funcions, que no detallem aquí ja que no són objecte del nostre estudi.

Una altra dissemblança bàsica és la posició del clític respecte del verb: com es pot observar a (1), mentre que en català el pronom clític es col·loca abans del verb o després del verb segons que aquest sigui finit (en aquest

cas se situa en posició preverbal) o no finit (en aquest cas la posició és postverbal),¹ en el portuguès peninsular la posició més generalitzada del clític és l'enclítica, darrere del verb, però diverses característiques sintàctiques de l'oració fan que el clític aparegui en posició preverbal tal com s'indica més avall.

- (1) CATALÀ: La veig. El llegeix. *vs.* Ha anat a saludar-les. Mira'ls.
 PORTUGUÈS: Vejo-a. Lê-lo. *vs.* Foi saludá-las. Olha-os.

Com a excepció en portuguès, el pronom apareix en posició proclítica si l'oració principal és negativa (2), en qualsevol oració subordinada (3), en oracions interrogatives o exclamatives (amb pronom interrogatiu o exclamatiu) (4), en oracions coordinades amb la majoria de conjuncions (5), quan el verb va precedit d'un adverbí o locució adverbial (6), o quan l'oració comença amb un subjecte que conté un indefinit (7).

- (2) CATALÀ: No el conec.
 PORTUGUÈS: Não o conheço.
- (3) CATALÀ: Van marxar abans que li hagués donat el regal.
 PORTUGUÈS: Foram-se embora antes que lhe tivesse dado o presente.
- (4) CATALÀ: On la vai trobar? On vai trobar-la?
 PORTUGUÈS: Onde foi que a encontraram?
- (5) CATALÀ: Aquelles lliçons, ara les estudiava, ara les deixava d'estudiar.
 PORTUGUÈS: Aquelas lições, ora as estudava, ora as deixava de estudar.
- (6) CATALÀ: Ja els he regalat el llibre.
 PORTUGUÈS: Já lhes ofereci o livro.
- (7) CATALÀ: Tots les coneixem de fa temps.
 PORTUGUÈS: Todos as conhecemos faz tempo.

La disparitat del sistema pronominal del català i del portuguès descrita fins aquí fa especialment interessant l'estudi ja que ofereix un repte per als nens lusoparlants a l'hora d'enfrontar-se amb l'adquisició del sistema pronominal del català. I el que encara pot representar un desafiament més gran és l'adquisició dels pronoms clítics partitíu *en* i locatiu *hi*. En aquest estudi preliminar ens centrem en l'ús d'aquests clítics com a pronom de represa

1 Cal assenyalar que, en català, el passat anterior i el passat anterior perifràstic permeten l'ús del pronom davant i darrere del verb (*li va demanar* o bé *va demanar-li*; *quan li vaig haver explicat* o bé *quan vaig haver-li explicat*).

en construccions de tòpic. A continuació, detallarem a quin tipus de construcció fem referència.

■ 3.2 Les construccions topicalitzades

La caracterització del català com a llengua d'ordre gramatical SVO (subjecte-verb-objecte) no és absoluta. Ho demostra el fet que l'embalatge informatiu (Vallduví, 1990) i la intenció comunicativa del parlant poden alterar la linealitat de l'oració. Així, s'obtenen ordres canònics i no canònics on els elements es poden desplaçar cap a la perifèria esquerra o dreta de l'oració. És a dir que el contingut pragmàtic altera l'ordre estricte SVO. D'aquesta manera, una oració com *El Joan es va menjar el pastís* pot ser dita amb tematització (o topicalització), o sigui, situant un constituent no emfàtic en una posició perifèrica de l'oració. El constituent pot ser desplaçat a l'esquerra de l'oració (8), o bé a la dreta (9); hi ha algunes diferències en el valor informatiu entre tots dos ordres, que detallarem tot seguit, si bé no ens concerneixen als efectes d'aquest estudi. Fixem-nos que hi apareix un pronom de represa en l'oració principal. En portuguès, aquestes estructures també existeixen (Costa, 2000), però el pronom de represa és opcional en aquests casos, com en l'exemple (10).

(8) El pastís, se'l va menjar el Joan.

(9) Se'l va menjar el Joan, el pastís.

(10) O bolo comeu(-o) o João.

A (8) i (9) il·lustrem dos processos de tematització diferents que s'usen per a funcions pragmàtiques distintes. Vallduví (1995) planteja que la dislocació a l'esquerra (8) té la funció discursiva d'introduir un tema, mentre que la dislocació a la dreta (9) en reprèn un de ja esmentat en el discurs, o un que se pressuposa. Pel que fa a les possibles diferències sintàctiques entre la dislocació a la dreta (DD) i la dislocació a l'esquerra (DE), segons Vallduví (1990: 103) l'una és la imatge al mirall de l'altra. En canvi, Villalba (1996: 209) rebateja aquest argument afirmant que la DD i la DE, a part de distingir-se en aspectes semàntics, també es diferencien en la sintaxi, en concret en el nivell d'adjunció. Independentment de les característiques internes de les dues construccions, totes dues són anafòriques (López, 2009) i comporten un pronom de represa; per tant, per al nostre propòsit seguirem la proposta de Vallduví i no les diferenciarem.

Basant-nos en els estudis previs sobre l'adquisició dels clítics, tant pel que fa a la morfosintaxi dels clítics com al paper que representen en construccions regulades per la interfície sintaxi–pragmàtica, i tenint presents els trets propis dels dos sistemes lingüístics implicats, ens plantegem les preguntes següents: el grup lusòfon de L2 català produirà ocurrences errònies de pronoms clítics pel que fa a la forma i la funció? Tot i les diferències en la posició relativa dels clítics i el verb entre el portuguès i el català, el grup lusòfon mostrarà un bon domini de la posició dels clítics respecte del verb? Els nens de L1 portuguès seran capaços d'adquirir les propietats sintàctiques associades a les construccions amb dislocació a la dreta i a l'esquerra? Evidentment, per a un bon coneixement i ús dels clítics en aquestes construccions particulars, és un requisit previ el coneixement de les formes morfològiques específiques i les seves propietats sintàctiques. D'aquí que analitzem primer si han assolit aquest domini.

■ 4 L'estudi

Per intentar respondre a aquestes preguntes, hem recollit dades específiques que intenten aportar llum a cadascuna mitjançant l'aplicació de dos mètodes d'obtenció de dades: una prova de producció escrita guiada i una prova de preferències. A més, afegim l'estudi específic d'un corpus de narracions d'un grup catalanoparlant en el qual s'observaran, en contextos de producció més espontània, les construccions de dislocació i es compararan amb els resultats obtinguts a la segona prova per part del grup control.

■ 4.1 Participants

Els participants de l'estudi són 6 nens catalanoparlants d'entre 11 i 12 anys i 4 alumnes lusòfons de la mateixa edat escolaritzats a 6è de Primària d'una escola d'Andorra. El grup lusoparlant el forma 1 nen i 3 nenes, i el grup control, 4 nens i 2 nenes. Mitjançant un qüestionari sociolingüístic, disposem de dades del perfil lingüístic de cada grup. Com a trets generals, cal destacar que tots els participants del grup control han nascut a Andorra i fan servir el català per a usos familiars, amb les amistats i els mestres de l'escola. Per fer activitats relacionades amb l'oci, com llegir, escriure, consultar Internet, també usen altres llengües, en particular el castellà. Pel que fa al grup lusòfon, tres dels quatre infants fa com a mínim cinc anys que viuen a Andorra. Parlen portuguès exclusivament en contextos familiars i alternen el català i el castellà per parlar amb amics i companys de classe i en

les activitats d'oci. Tenen un coneixement del català que els permet fer-ne un ús comunicatiu eficient i independent en context escolar, tant en l'ús acadèmic com en l'informal. Per enriquir el grup control de l'estudi, disposem d'un subgrup de 10 alumnes catalanoparlants d'entre 12 i 13 anys escolaritzats a Catalunya. Tots tenen el català com a primera llengua i han adquirit el castellà com a L2 en un context no familiar.

■ 4.2 Disseny

Com hem avançat més amunt, hem elaborat dues proves: una de producció escrita induïda en què es provoca la realització de clítics d'acusatiu i datiu en català per analitzar-ne el coneixement morfosintàctic, i una altra de preferències, a partir de la qual s'estudia el coneixement dels clítics *en* i *hi* en les construccions de dislocació a l'esquerra i a la dreta, construccions regulades per la interacció entre la sintaxi i la pragmàtica. Aquestes proves es van aplicar tant al grup experimental de nens portuguesos com al grup control de nens catalanoparlants de l'escola andorrana. A més, per tal de comparar les construccions de dislocació amb dades obtingudes en contextos de producció més espontanis, aportem i analitzem un corpus de producció semiespontània en català de nens d'edats semblants del context educatiu català (GRERLI).

■ 4.2.1 Prova de producció de pronoms clítics

L'objectiu de la prova de producció de pronoms clítics és estudiar l'ús i el coneixement de les formes i funcions dels pronoms d'acusatiu i datiu. Per obtenir les formes pronominals objecte d'estudi, s'ha dissenyat una prova de producció guiada. Es presenten 19 imatges com a estímul acompanyades d'una pregunta per induir els participants a construir oracions per escrit que continguin un pronom clíctic d'acusatiu o datiu. Dels 19 ítems, 11 demanaven una resposta amb només un pronom *i*, tot i que en aquesta prova només es consideren les formes de clíctic de tercera persona d'acusatiu i datiu, els 8 ítems restants induïen a respondre amb una combinació binària de pronoms clítics d'acusatiu i datiu i el pronom reflexiu *es*. En detall, en 13 de les 19 respostes es pretenia induir la producció de clítics de tercera persona d'acusatiu de gènere masculí i femení (*el*, *la*), singular i plural (*els*, *les*). Els següents són exemples de formes d'acusatiu d'algunes de les respostes que s'esperaven obtenir:

- (11) Pregunta: Què farà el gos amb el menjar?
 Resposta esperada: Se'l menjarà / Menjar-se'l
- (12) Pregunta: Què fa el nen amb la guitarra?
 Resposta esperada: La toca / Tocar-la
- (13) Pregunta: Què fa el noi amb els cabells?
 Resposta esperada: Se'ls pentina / Pentinar-se'ls
- (14) Pregunta: Què fa la nena amb les vambes?
 Resposta esperada: Se les corda / Cordar-se-les

Pel que fa al datiu, només un ítem demanava un pronom clític de tercera persona singular:

- (15) Pregunta: Què li ha passat al nen?
 Resposta esperada: Li ha caigut el gelat

Cal remarcar que aquest ítem, juntament amb els dos que detallem a continuació, (16) i (17), forçaven exclusivament el clític en posició enclítica a causa del temps verbal de la pregunta. En canvi, la resta de preguntes del tipus *Què fa X...?* deixa al parlant l'opció de triar la posició del clític.

- (16) Pregunta: Què li ha passat al cor?
 Resposta esperada: S'ha trencat / *Trencar-se
- (17) Pregunta: Què ens passa quan deixem caure un vas?
 Resposta esperada: (Que) se'ns trenca / *Trencar-se'ns

■ 4.2.2 Prova de preferències en contextos de dislocació amb clític de represa

Aquesta prova mesura les propietats pragmaticoinformatives per part d'alumnes portuguesos que aprenen el català com a L2: en concret, les estructures dislocades a la dreta i a l'esquerra amb pronom de represa. Centrant l'atenció en l'ús dels pronoms adverbials *en* i *hi*, la prova la formen deu contextos, vuit pròpiament de dislocacions i dos que fan de distractors amb qüestions sobre pronominalitzacions de cas acusatiu, però sense dislocacions. D'aquests vuit contextos, quatre presenten dislocacions a l'esquerra i els altres quatre a la dreta, amb pronominalitzacions del complement dislocat. Es tracta d'una prova de preferències en què es proporciona un context ampli i quatre continuacions, o respostes, que els participants han de jutjar i comparar per tal de triar la que consideren més adequada segons

el context. Des del punt de vista de les construccions de dislocacions, només hi ha una opció acceptable de les quatre proposades. En primer lloc, pel que fa a les oracions que demanen una resposta amb dislocació a la dreta, es van triar dos ítems que forcessin l'aparició del pronom clíctic *en* i dos ítems que fessin utilitzar el pronom clíctic *hi*. Pel que fa a les oracions que requereixen una resposta amb dislocació a l'esquerra, de la mateixa manera que en el cas de les dislocacions a la dreta, es van triar dos ítems en què s'hagués de respondre amb el pronom *en* i els dos altres, amb el pronom *hi*.

Els següents són exemples, dos de dislocació a la dreta (18 i 19) i dos a l'esquerra (20 i 21), extrets de la prova. Per a cada context es proporcionen quatre continuacions que responen a dues condicions: presència / absència de clíctic ([+CL] / [-CL]), i dislocació del complement (a la dreta o a l'esquerra) / complement *in situ* ([+DD] o ([+DE] / [-DD] [-DE])). Només una resposta és correcta, com s'indica a continuació:

- (18) Context: La Jordina fa moltes dolenteries i sovint no la deixen baixar al pati. Però avui la mestra farà una excepció i...

Respostes proposades: *sí que baixarà, al pati [-CL] [+DD]
 *sí que al pati baixarà [-CL] [-DD]
 *sí que al pati hi baixarà [+CL] [-DD]

Resposta esperada: sí que hi baixarà, al pati [+CL] [+DD]

- (19) Context: Cada any per Sant Jordi, el Joan regala una rosa però, aquest any...

Respostes proposades: *no ha regalat cap, de rosa [-CL] [+DD]
 *no ha regalat cap [-CL] [-DD]
 *no ha regalat [-CL] [-DD]

Resposta esperada: no n'ha regalat cap, de rosa [+CL] [+DD]

- (20) Context: Tens retoladors?

Respostes proposades: *de retoladors tinc a la butxaca [-CL] [+DE]
 *tinc a la butxaca molts [-CL] [-DE]
 *tinc molts [-CL] [-DE]

Resposta esperada: de retoladors, en tinc a la butxaca [+CL] [+DE]

- (21) Context: Has anat alguna vegada a Caldea?

Respostes proposades: *a Caldea no he anat mai [-CL] [+DE]
 *no he anat mai [-CL] [-DE]
 *no he anat a Caldea mai [-CL] [-DE]

Resposta esperada: a Caldea, no hi he anat mai [+CL] [+DE]

■ 5 Resultats

Presentarem els resultats, primer, parant esment a la producció dels pronoms clítics d'acusatiu i datiu, això és, l'ús de la forma i funció i la posició, per part dels lusòfons que tenen el català com a L2 i dels catalanoparlants. Segonament, ens fixarem en si s'ha produït omissió de pronoms clítics, en una forma única o en combinació. Per acabar, examinarem la sensibilitat del grup experimental enfront de les estructures temàtiques que generen un doblament de clíctic.

■ 5.1 Resultats de la prova de producció de clítics

■ 5.1.1 Resultats de producció i posició del clíctic

Els resultats s'han mesurat tenint en compte els encerts dels catalanoparlants (65,8%) i dels lusòfons (67,1%). S'entén com a encert un pronom clíctic realitzat correctament tenint en compte la forma, la funció i la posició en relació amb el verb. Pel que fa als errors en la posició, més endavant s'analitzarà exclusivament ateses les diferències intrínseques avançades en les pàgines precedents entre el portuguès i el català. La taula 1 mostra el càlcul del percentatge d'encerts sobre el total d'oracions proposades en la prova de producció de pronoms clítics. Es destaca que el nivell d'encerts és gairebé idèntic en el grup de L1 català i el de L1 portuguès. No es remarca cap error de gènere, nombre ni posició en els pronoms clítics de cas acusatiu i datiu. S'observa, però, incorreccions com ara *Se li ha caigut el gelat*, en què el verb *caure* s'usa erròniament com a pronominal per part de tots dos grups.

	L1 català	L1 portuguès
Encerts	65,79%	67,11%

Taula 1. Percentatge d'encerts dels pronoms clítics d'acusatiu i datiu.

Pel que fa únicament a la posició del clíctic respecte del verb, la taula 2 mostra que el grup lusòfon no presenta dificultats en la producció de la posició del clíctic, sigui al davant o al darrere quan, en aparèixer una forma verbal no finita, era opcional, sigui al davant quan el verb era finit. Dels contextos opcionals, aquest grup ha produït un 67,2% dels pronoms clítics al davant del verb i ha fet servir els verbs en posició enclítica en un 32,8%.

El grup catalanoparlant ha triat l'opció proclítica en un 52,1% i l'enclítica en un 47,9%. Si comparem tots dos grups, conclouem que el grup de L1 portuguès s'ha decantat fins i tot més que el grup control a triar com a opció general la posició proclítica, és dir, la posició que no és la general en la seva primera llengua. Pel que fa als tres ítems en què era obligatori respondre-hi amb un verb finit i per tant amb el clític al davant, el grup lusòfon no ha errat cap resposta.

	Proclisi	Enclisi
L1 català	52,10%	47,90%
L1 portuguès	67,19%	32,81%

Taula 2. Percentatge d'ús de proclisi i enclisi en contextos opcionals.

■ 5.1.2 Resultats de realització vs. omissió del pronom clític

La taula 3 mostra que tant el grup catalanoparlant com el lusòfon eviten la clització en les respostes en un percentatge no gaire alt però força similar. Les respostes sense clític resulten agramaticals i les estratègies que segueixen ambdós grups són semblants, com es detalla a continuació.

	L1 català	L1 portuguès
Omissió	15,79%	18,42%

Taula 3. Percentatge d'omissió del clític.

Una estratègia, que dona un resultat agramatical, es respondre amb el verb en infinitiu i sense el pronom. A continuació, com a exemple, detallarem algunes de les respostes recollides amb omissió de clítics:

(22) Pregunta: Què fa el nen amb la guitarra?

Resposta esperada: La toca / Tocar-la

Resposta obtinguda: *Tocar

En altres casos la tendència a evitar el clític es produeix en la combinació binària de pronoms clítics, i això fa esdevenir la resposta agramatical, com exemplifiquem tot seguit:

(23) Què farà el gos amb el menjar?

Resposta esperada: Se'l menjarà

Resposta obtinguda: *El menjarà

(24) Què fareu amb el pastís?

Resposta esperada: Ens el menjarem

Resposta obtinguda: *El menjarem

Finalment, una altra estratègia àmpliament documentada en la bibliografia consisteix a evitar la producció de pronoms reprenent el complement directe sense pronominalitzar-lo en la resposta; en aquest cas l'oració produïda no és en si mateixa agramatical, però sí que ho és en el conjunt del diàleg, o si més no, no es tracta d'una resposta apropiada al context:

(25) Què fa el panda amb la fulla?

Resposta esperada: Se la menja.

Resposta obtinguda: *Es menja la fulla.

En el cas concret d'aquest exemple, a més, observem que la no realització del clític es produeix en un context de combinació pronominal, com els exemples de (23) i (24). En general sembla que les combinacions de pronoms generen més dificultats als participants.

■ 5.2 Resultats de la prova de preferències

■ 5.2.1 Resultats de dislocació a la dreta

La taula 4 presenta les dades obtingudes en la tria dels ítems amb dislocació a la dreta. Destaca la baixa proporció en què els subjectes dels dos grups han seleccionat les opcions correctes, és a dir les continuacions oracionals en què el complement dislocat a la dreta s'ha de realitzar amb un pronom clític dins la seva oració. Recordem que en aquesta prova els elements dislocats demanaven la represa amb *en* i *hi*. En una proporció molt alta, els participants s'han inclinat per l'opció en què no hi ha el pronom de represa, és a dir, una de les opcions agramaticals.

	L1 català	L1 portuguès
DD	8,25%	12,5%

Taula 4. Percentatge de dislocació a la dreta.

A continuació, recollim algunes de les respostes errònies comunes:

- (26) Context: Li he demanat a la meva germana si avui anava a patinar i m'ha respost que...

Resposta obtinguda: *No anava, avui.

Resposta esperada: No hi anava, avui.

- (27) Context: Cada any per Sant Jordi, el Joan regala una rosa. Però aquest any...

Resposta obtinguda: *No ha regalat cap.

Resposta esperada: No n'ha regalat cap, de rosa.

■ 5.2.2 Resultats pel que fa a la dislocació a l'esquerra

Quant a l'estructura de la dislocació a l'esquerra, el nombre d'encerts també és gairebé nul. Com en el cas dels ítems en què calia respondre amb una dislocació a la dreta i amb represa pronominal, ni el grup L1 català ni el grup L1 portuguès ha triat com a opció correcta la que contenia una dislocació a l'esquerra amb pronom clític, sinó que han escollit l'opció agramatical en què no hi ha dislocació ni represa pronominal. El grup L1 català no ha triat cap resposta amb dislocació a l'esquerra i amb pronom de represa mentre que el grup lusòfon de L2 català ha encertat el 12,5% de les respostes.

	L1 català	L1 portuguès
DE	0%	12,5%

Taula 5. Percentatge de dislocació a l'esquerra.

L'exemple següent és una mostra de les respostes coincidents de gairebé la totalitat dels participants:

- (28) Context: Que tens pipes?

Resposta obtinguda: *Tinc moltes.

Resposta esperada: De pipes, en tinc a la butxaca.

(29) Context: Has anat alguna vegada a Caldea?

Resposta obtinguda: *No he anat mai.

Resposta esperada: A Caldea, no hi he anat mai.

Val a dir que resulta sorprenent el baix grau d'encert, sobretot en el cas dels alumnes catalanoparlants. Això ens fa pensar que la prova era potser massa complexa o no mesurava de manera prou clara les construccions objecte d'estudi, potser a causa del fet que algunes respostes, o continuacions, si bé no eren adequades a la pregunta, o al context, sí que eren en si mateixes possibles. Tornarem sobre aquesta qüestió a l'apartat de la conclusió.

■ 5.3 Dades extretes de narracions d'infants catalanoparlants

En aquest estudi també disposem d'un corpus de dades de textos narratius de producció semiespontània orals i escrites. Com hem indicat més amunt, hem cregut convenient complementar el nostre estudi sobre les construccions dislocades amb dades de producció menys controlada sobre l'ús d'aquestes construccions entre alumnes catalanoparlants de 12 i 13 anys per tal de descobrir si els nens d'aquesta edat en fan un ús adequat i productiu. Hem treballat amb 20 narracions de 10 nens, que formen part d'un corpus derivat d'un projecte de recerca de la Universitat de Barcelona,² es van obtenir seguint la metodologia del projecte internacional *Developing Literacy in Different Contexts and Different Languages* (Berman, 2008: 738). Cada nen produïa una narració a partir de les imatges d'un vídeo en modalitat oral i escrita. Les produccions es van transcriure amb el format CHAT del sistema CHILDES (MacWhinney, 2000) i se'n van extreure totes les construccions que contenien un element dislocat, amb represa o sense.

En un total de vint produccions de modalitat narrativa oral i escrita, els pronoms d'acusatiu i datiu s'han usat correctament. En canvi, els pronoms clítics locatiu *hi* i partitiu *en* s'han usat escadusserament. Pel que fa a les dislocacions, sigui a l'esquerra sigui a la dreta, en aquestes produccions d'escolars catalanoparlants, no es documenta cap dislocació amb represa de clíctic. Les úniques oracions que no responen a l'ordre canònic del català

2 Títol del projecte: *Fenòmens lingüístics de despersonalització: perspectives translingüística, evolutiva i didàctica*. Investigador principal: Joan Perera, ICE, UB. MEC 2000-2003, dins del grup GRERLI. Aquest projecte forma part d'un projecte internacional més ampli, finançat inicialment per la Fundació Spencer, en què es van recollir produccions utilitzant el mateix protocol en moltes llengües per tal de comparar-les posteriorment.

(SVO) que s'hi han recollit són una dislocació de subjecte (30), en una narració oral, i una oració clivellada (31), en una narració escrita:

(30) I es va quedar inconscient el nen.

(31) Algun amic sí que l'ha tingut.

D'aquest conjunt de dades, tot i la seva limitació, sembla deduir-se que el gènere narratiu no promou l'ús de contextos informatius que generin dislocacions d'elements. De ben segur, el tipus de gènere que provocaria més construccions d'aquest tipus és el dialògic, de nivell força més informal.

■ 6 Conclusions

Els resultats obtinguts ens ajuden a respondre, en diferent mesura, a les preguntes plantejades al final de l'apartat 3 segons els propòsits que ens havíem fixat. En aquest estudi hem posat en pràctica una prova de producció i una prova de preferències amb l'objectiu d'encarar dues finalitats principals: 1) testar el grau d'adquisició morfosintàctica de les formes pronominals clítics d'acusatiu i datiu, i 2) explorar la sensibilitat cap a les estructures amb dislocació (a la dreta i a l'esquerra) amb els clítics de represa *en* i *hi* per part d'aprenents lusòfons de L2 català. Primer, d'acord amb els estudis de Duffield i White (1999), podem suggerir que els lusòfons han adquirit correctament la forma i la posició dels clítics en català, és a dir, les propietats morfosintàctiques bàsiques, encara que el portuguès disposi els clítics de manera diferent pel que fa al verb i no tingui equivalents absoluts als clítics del català. En la prova de producció de clítics, no s'han decantat tampoc per la posició enclítica, tendència més freqüent d'aquesta llengua.

Pel que fa a la sensibilitat cap a les propietats discursives estudiades, en concret les realitzacions específiques dels clítics en contextos informatius que els requereixen, les nostres dades no poden aportar resultats atesa la naturalesa de la prova emprada. El coneixement de les construccions de tòpic bé es podria transferir a la L2 català atès que la L1 portuguès també disposa de construccions equivalents (recordem l'oració dislocada a l'esquerra citada a l'apartat 3 *El pastís, se'l va menjar el Joan*, que, en portuguès, esdevindria *O bolo comeu(-o) o João*). Els aprenents no només han d'adquirir les propietats lligades a la morfosintaxi de la construcció, tant pel que fa a la presència del clític com al desplaçament de l'element topicalitzat, sinó també l'adequació discursiva d'aquestes construccions; aquesta adequació representa d'una banda que l'element desplaçat expressa un valor o tret de

tòpic i també que estableix una relació anafòrica amb un element del discurs previ. D'una part, els resultats del grup lusòfon estan en consonància amb els dels subjectes d'estudis afins en què es conclou que els fenòmens lingüístics lligats a la interfície sintaxi-discurs són vulnerables, de difícil adquisició i resulten en una opcionalitat (Valenzuela, 2006; Sorace, 2009; Arche i Domínguez, 2011) en els darrers estadis de l'adquisició de la segona llengua. La raó és que, segons la Hipòtesi de la Interfície (Sorace i Filiaci, 2006) esmentada a l'inici, aquests fenòmens requereixen un processament extra, ja que el parlant ha de combinar la informació morfosintàctica precisa i la derivada de l'estructura informativa; en aquest context l'omissió de clíctic documentada en les estructures dislocades de la prova de preferències sembla una estratègia per evitar la dificultat que comporten. Ara bé, els resultats del grup catalanoparlant són semblants als del grup lusòfon que ha adquirit el català com a segona llengua. Arribats en aquest punt, tenim, si més no, dues alternatives: els resultats tan deficitaris del grup catalanoparlant són un efecte de la prova, o bé és el cas que aquests clítics són també opcionals, poc normatius, en unes construccions, les de dislocació, d'altra banda força escadusseres en el seu ús quotidià. Com que aquestes construccions són pròpies de registres col·loquials, els parlants necessiten tenir accés a aquest tipus particular d'experiència lingüística per tal que puguin ser apreses. Com hem indicat més amunt, la prova de preferències és complexa entre altres coses perquè els participants han de contrastar quatre opcions i, tot i que només una és l'adequada al context i conté la construcció adequada, n'hi ha d'altres que, amb independència del context proveït, també són correctes (per exemple la resposta repetitiva i sense dislocació següent: *Has anat alguna vegada a Caldea? No he anat mai a Caldea*). Això els pot haver fet decantar per aquesta opció. D'altra banda, les marques prosòdiques de dislocació en una prova escrita queden reduïdes a la presència d'una coma, que en una lectura ràpida els pot haver passat desapercebuda (per exemple, en el mateix context anterior: *A Caldea, no hi he anat mai*); tinguem present que aquestes construccions emergeixen en contextos informals, normalment orals i no pas escrits. Evidentment, aquestes observacions sobre l'adequació de la prova i dels diferents ítems no treuen que els catalanoparlants potser tampoc no facin un ús gramatical d'aquestes construccions i les produeixin sense clíctic; això sumat al fet que, com acabem d'apuntar, no és una construcció gaire freqüent, com també s'ha pogut constatar en la cerca d'aquestes construccions en discursos espontanis a partir del corpus de textos narratius per nens catalanoparlants del mateix grup d'edats –tot i no ser el més propici per a la generació d'aques-

tes construccions, com s'ha assenyalat–, suggereix una altra explicació al fet que els parlants lusòfons que tenen el català com a L2 presentin dificultats en la seva adquisició: es tractaria d'unes construccions, les de dislocació, no gaire presents en l'input que han rebut. Podria ser que no haguessin adquirit, els L2, o tinguessin erosionat, els L1, els pronoms *en* i *hi*, ja que el coneixement morfosintàctic no s'ha avaluat a la primera prova. És cert que és un fenomen molt propi de l'oralitat i en el futur encaminarem la recerca a dissenyar proves, potser de producció i reconeixement oral, que promoguin l'ús d'aquestes formes per aportar observacions en el debat sobre si en els darrers estadis d'adquisició d'una segona llengua es pot assolir un tipus d'estructura que requereix un maneig complex d'informació sintàctica i pragmàtica i, per tant, més recursos de processament lingüístic. ■

■ Bibliografia

- Arche, Maria / Domínguez, Laura (2011): “Morphology and syntax dissociation in SLA: a study on clitic acquisition in Spanish”, in: Galani, Alexandra / Hicks, Glyn / Tsoulas, George (eds.): *Morphology and its Interfaces*, Amsterdam / Philadelphia: John Benjamins, 291–320.
- Berman, Ruth (2008): “The psycholinguistics of developing text constructions”, *Journal of Child Language* 35, 735–771.
- Bruhn-Garavito, Joyce / Montrul, Silvina (1996): “Verb movement and clitic placement in French and Spanish as a second language”, 20th Annual Boston University Conference on Language Development.
- Carrasco González, Juan (2001): *Manual de iniciación a la lengua portuguesa*, Barcelona: Ariel.
- Costa, João (2002): “Multiple focus in European Portuguese: apparent optionality and subject positions”, in: Beyssade, Claire / Bok-Bennema, Reineke / Drijkoningen, Frank / Monachesi, Paola (eds.): *Romance Languages and Linguistic Theory 2000*, Amsterdam / Philadelphia: John Benjamins, 93–108.
- Duffield, Nigel / White, Lydia (1999): “Assessing L2 knowledge of Spanish clitic placement: Converging methodologies”, *Second Language Research* 15:2, 133–160.
- Ivanov, Ivan (2009): *Second Language Acquisition of Bulgarian Object Clitics: A Test case for the Interface Hypothesis*, Iowa: University of Iowa [tesi doctoral].

- López, Luis (2009): *A derivational syntax for information structure*, Oxford: Oxford University Press.
- Licerias, Juana (1986): *Linguistic theory and second language acquisition: the Spanish nonnative grammar of English speakers*, Tübingen: Gunter Narr Verlag.
- Madeira, Ana Maria (1992): "On clitic placement in European Portuguese", *Working Papers in Linguistics* 3, Londres: University College, 95–122.
- / Xavier, Maria Francisca (2009): "The acquisition of the clitic pronouns in L2 European Portuguese", in: Pires, Acrisio / Rothman, Jason (eds.): *Minimalist inquiries into child and adult language acquisition: case studies across Portuguese. Studies on Second Language acquisition*, Berlin / Boston: De Gruyter, 273–300.
- Maré, Pau (2007): *L'ús dels clítics pronominals en parlants romanesos del català*, Girona: Universitat de Girona [treball de recerca].
- (2011): *L'ús dels clítics pronominals del català i la seva adquisició per part de parlants de romanès i de tagal*, Girona: Universitat de Girona [tesi doctoral].
- MacWhinney, Brian (2000): *The CHILDES Project: Tools for Analyzing Talk*, Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum.
- Müller, Natascha / Hulk, Aafke (2001): "Crosslinguistic influence in bilingual language acquisition: Italian and French as recipient languages", *Bilingualism: Language and Cognition* 4:1, 1–21.
- Parodi, Teresa (2002): "Optionality in developing grammars: pronouns and clitics in L2 acquisition", *Working Papers in English and Applied Linguistics* 7, 57–80.
- Serratrice, Ludovica / Sorace, Antonella (2003): "Overt and null subjects in monolingual and bilingual Italian acquisition", in: Beachley, Barbara / Brown, Amanda / Conlin, Frances (eds.): *Proceedings of the 27th Annual Boston University Conference on Language Development*, vol. 2, Somerville MA: Cascadilla Press, 739–750.
- Slabakova, Roumyana / Kempchinsky, Paula / Rothman, Jason (2012): "Clitic-doubled Left Dislocation and Focus Fronting in L2 Spanish: A case of successful acquisition at the syntax-discourse interface", *Second Language Research* 28:3, 319–343.
- Santoro, Maurizio (2007): "Second language acquisition of Italian accusative and dative clitics", *Second Language Research* 23, 37–50.
- Sorace, Antonella / Filiaci, Francesca (2006): "Anaphora resolution in near-native speakers of Italian", *Second Language Research* 22, 339–368.

- / Serratrice, Ludovica (2009): “Internal and external interfaces in bilingual language development: Beyond structural overlap”, *International Journal of Bilingualism* 13:2, 195–210.
- Rothman, Jason (2007): “Sometimes they use it, sometimes they don’t: An epistemological discussion of L2 morphological production and its use as a competence measurement”, *Applied Linguistics* 28:4, 609–615.
- Vainikka, Anne / Young-Scholten, Martha (1994): “Direct access to X²-theory: Evidence from Korean and Turkish adults learning German”, in: Hoekstra, Teun / Schwartz, Bonnie D. (eds.): *Language Acquisition Studies in Generative Grammar*, Amsterdam: John Benjamins, 265–316.
- / — (1996a): “Gradual development of L2 phrase structure”, *Second Language Research* 12, 7–39.
- / — (1996b): “The early stages in adult L2 syntax: Additional evidence from Romance speakers”, *Second Language Research* 12, 140–176.
- Valenzuela, Elena (2006): “L2 end-state grammars and incomplete acquisition of Spanish CLLD constructions”, in: Slabakova, Roumyana / Montrul, Silvina / Prévost, Philippe (eds.): *Inquiries in Linguistic Development*, Amsterdam / Philadelphia: John Benjamins, 293–304.
- Vallduví, Enric (1990): *The Informational Component*, Philadelphia: University of Pennsylvania / Institute for Research in Cognitive Science [tesi doctoral].
- (1995): “Structural properties of information packaging in Catalan”, in: Kiss, Katalin É. (ed.): *Discourse Configurational Languages*, Oxford: Oxford University Press, 122–152.
- Villalba, Xavier (1996): “Sobre la dislocació a la dreta”, *Llengua i literatura* 7, 209–234.

■ Mònica Tarrés, Universitat Pompeu Fabra, Campus de la Comunicació-Poblenou, Roc Boronat, 138, E-08018 Barcelona, <monica.tarres@upf.edu>.

■ Aurora Bel, Universitat Pompeu Fabra, Campus de la Comunicació-Poblenou, Roc Boronat, 138, E-08018 Barcelona, <aurora.bel@upf.edu>.

Zusammenfassung: Die klitischen Pronomen stellen aufgrund ihrer polymorphischen sowie ihrer syntaktischen und diskursiven Funktionen eines der idiosynkratischsten Elemente der katalanischen Sprache dar. Die Teilnehmer dieser Studie sind 4 portugiesische (L1-)Kinder, die Katalanisch lernen, sowie eine Kontrollgruppe von 6 katalanischen (L1-)Kindern. Die Kinder beider Gruppen sind zwischen 11 und 12 Jahre alt und besuchen eine katalanische Grundschule (immersiver Unterricht) in Andorra. Hauptziel

dieser Studie ist die Beobachtung und Analyse des Gebrauchs sowie die Kenntnis der klitischen Pronomen im Akkusativ und Dativ und der adverbialen Pronomen *en* und *hi*, wobei die beiden letztgenannten in ihrer Verwendung in segmentierten Konstruktionen analysiert werden. Das Portugiesische hat sowohl klitische Akkusativ- als auch klitische Dativ-Pronomen. Anders als das Portugiesische besitzt das Katalanische obligatorische Pronomen für die lokale Angabe (*hi*) sowie ein partitives Pronomen (*en*). In romanischen Sprachen können fokussierte Phrasen, abhängig von der kommunikativen Intention des Sprechers, an den rechten oder linken Rand rücken. Diese Struktur liefert einen pragmatisch-informativen Mehrwert, der bei Kindern zu Schwierigkeiten beim Zweitsprachenerwerb des Katalanischen führen kann. ■

Summary: Clitic pronouns represent one of the most idiosyncratic properties of Catalan due to their polymorphism as well as to their syntactic and discursive functions. The participants in this study are 4 L1 Portuguese children learning Catalan and a control group of 6 L1 Catalan children. Both groups are aged between 11 and 12 years and are attending a Primary School in a Catalan immersion context in Andorra. The main objectives are to observe and to analyze the usage and knowledge of the accusative and dative clitic pronouns and those of the adverbial pronouns *en* and *hi*, the latter two in their appearance in dislocated constructions. Portuguese has both accusative and dative clitics but, unlike Portuguese, Catalan has obligatory pronouns for location (*hi*) and a partitive pronoun (*en*). In Romance languages, focused phrases can move to the right or to the left periphery depending on the speaker's communicative intention. This structure provides an additional pragmatics-informative value which can contribute to the difficulties in the acquisition of Catalan as a second language by children. [Keywords: Syntax; pragmatics; second language; acquisition; Catalan; Portuguese] ■